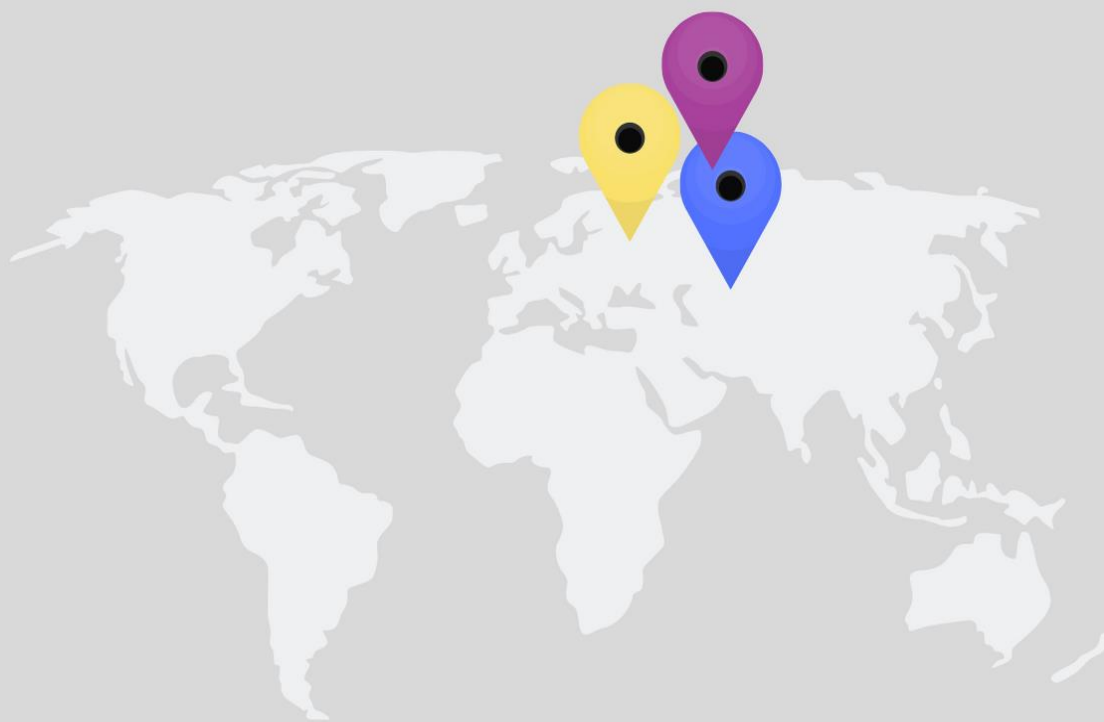

#POVEȘTIDEVIATĂ
DIN TIMPUL HOLOCAUSTULUI

TRANSILVANIA DE NORD

ORADEA

Prezența evreiască în Oradea este extrem de veche, fiind atestată de documente ce datează de la **finalul secolului al XV-lea**.

În secolele care urmează, numărul evreilor din Oradea crește în mod constant, aceștia având un rol important **în industrializarea și dezvoltarea economică** a localității și a regiunii. După Primul Război Mondial și Unirea de la 1 decembrie 1918, Oradea devine parte a României Mari.

În perioada interbelică, evreii din Oradea sun extrem de prezenți în **viața culturală** a orașului dar sunt, în același timp, victime ale unor **acțiuni antisemite inițiate sau doar permise** de autoritățile române.

Foto 1&3: www.tikvah.ro

1: Vedere generală a ansamblului arhitectural *Fabrica de spirt și moara „Léderer și Kálmán”*.

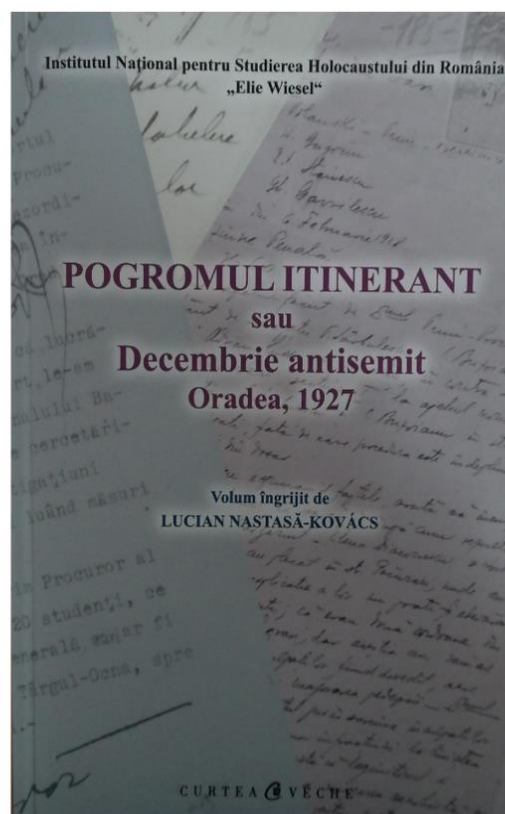
3: Hotel Parc

Foto 2 : <https://dbs.bh.org.il/place/Oradea> - *Sinagoga Neologă din Oradea (1878)*

Manifest antisemit răspândit în Oradea cu ocazia
Congresului Studenților din 1927

Cel mai cunoscut exemplu de antisemitism îl reprezintă violențele îndreptate împotriva evreilor din localitate cu ocazia **Congresului studenților din România** organizat, în Oradea, la începutul lui **decembrie 1927**. Locuințele și magazinele evreilor orădeni au fost atacate de participanții la congres, iar șapte sinagogi din oraș au fost vandalizate.

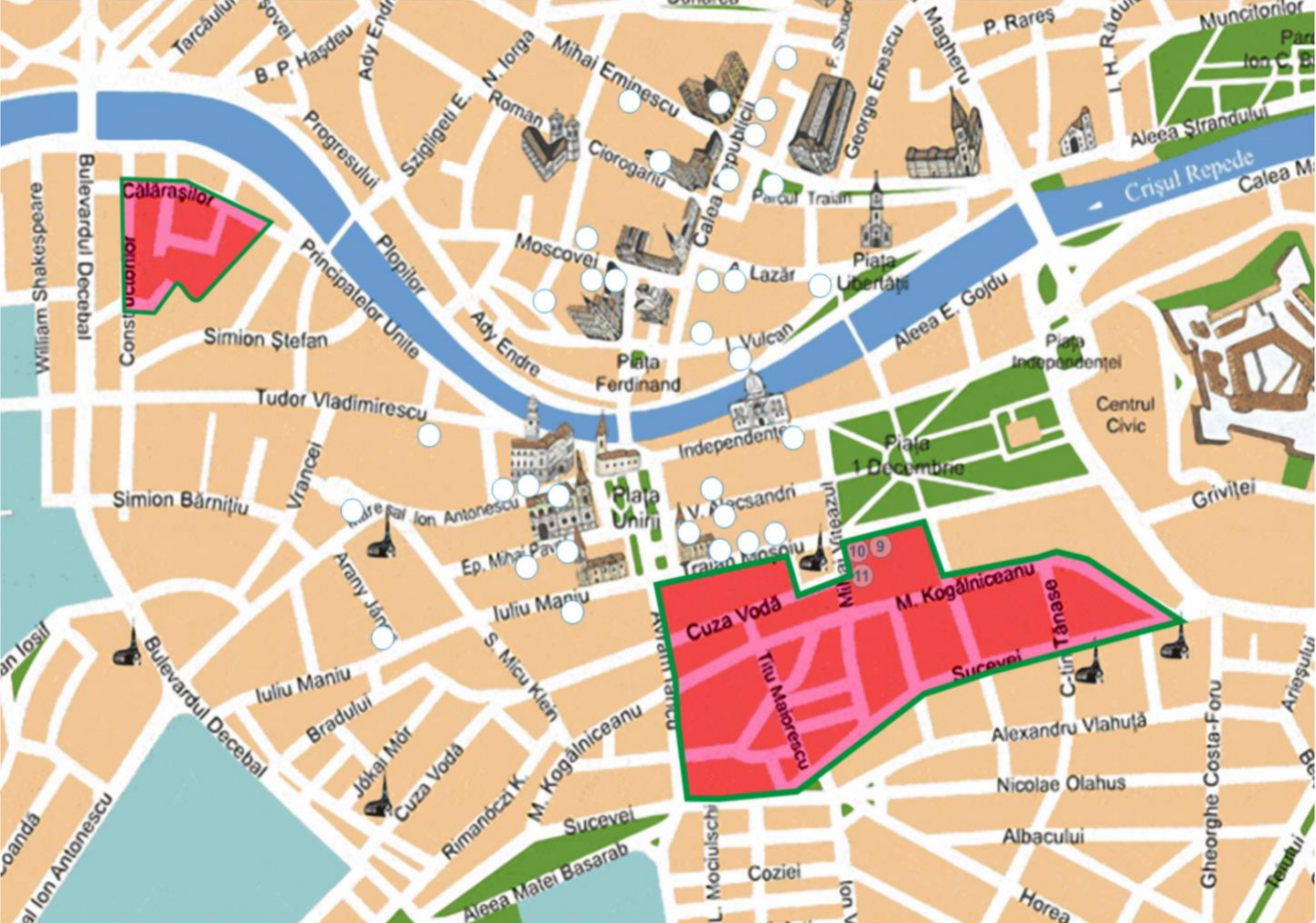

Sursa: Lucian Nastasă-Kovács, *Pogromul itinerant sau decembrie antisemit, Oradea, 1927*, București: INSHR-EW, Curtea Veche, 2014.

La 30 august 1940 în urma Dictatului de la Viena, Transilvania de Nord trece sub autoritate maghiară. Situația evreilor se deteriorează rapid. Dacă la început a fost vorba de măsuri discriminatorii și impunerea unui regim de muncă forțată, la final, evreii din Oradea vor fi ghetoizați și apoi deportați.

Deportarea și exterminarea evreilor din Transilvania de Nord s-au desfășurat de către Germania nazistă. Adolf Eichmann se instalează în 19 martie 1944 la Budapesta pentru a aplica „Soluția finală”, cu sprijinul necondiționat al guvernului maghiar – poliția, jandarmeria și administrația locală – precum și cu complicitatea unor segmente ale populației civile.

HARTA GHETOURILOR DIN ORADEA

Ghetoizarea evreilor din Oradea a început în ziua de 3 mai 1944.

Au fost create două gheto-uri. Cel mai mare dintre acestea adăpostea cei **27,000 de evrei** din oraș. Cel de-al doilea, adăpostea cei **8000 de evrei evacuați din zonele rurale** ale județului Bihor. Doar 5 zile le-au luat autorităților maghiare pentru finalizarea operațiunilor de ghetoizare. Ambele gheto-uri erau supra-aglomerate, adesea 14-15 persoane fiind obligate să locuiască în aceeași cameră. Hrana era insuficientă. De multe ori, alimentarea cu apă și curent a ghetoului era întreruptă.

La două săptămâni de la finalizarea ghetoizării, au început deportările. **Primul tren către Auschwitz a pornit din Oradea la 23 mai 1944.** A fost urmat de încă opt. Ultimii evrei din Oradea și zonele învecinate au fost deportați la 27 iunie 1944. **Mai puțin de 10% au supraviețuit.** În **septembrie 1945**, în oraș trăiau **3813 evrei** însă nu toți erau supraviețuitori ai lagărelor.

REGULAMENTUL DE FUNCȚIONARE AL GHETOULUI DIN ORADEA

I.1. Ghetoul se află sub paza Jandarmeriei. Toți cei care încearcă să părăsească ghetoul fără permisiune, printr-un loc nepermis sau fără a fi însoțiți de jandarmi, vor fi împușcați.

[...]

I.2. Comunicarea cu lumea exterioară este cu desăvârșire interzisă. [...] Serviciul poștal se desființează.

II.5. Ziua, între deșteptare și stingere, casa repartizată drept locuință, inclusiv curtea și grădina, vor putea fi părăsitate numai de comandanții de casă și de locuitorii acestora, și numai în intervalul de serviciu. Ceilalți vor putea circula pe străzi doar provizoriu, la ordin și însoțiți de personalul de ordine. Staționarea este interzisă. [...] Sunt interzise orice întruniri sau vizite în afara casei.

[...]

II.6. Deșteptarea se face la ora 6. Stingerea este la ora 20. Între deșteptare și stingere toată lumea trebuie să se afle în camera care i-a fost repartizată. Camera va putea fi părăsită doar pentru necesități și numai pentru un interval scurt de timp, până la locul stabilit și înapoi.

II.7. În ghetou trebuie să fie liniște și în timpul zilei. Sunt interzise strigătele, zgomotul, cântatul, certurile. Între deșteptare și stingere ghetoul trebuie să fie pustiu și mut.

[...]

III.1. Comisia de supraveghere alimentară va fi responsabilă cu gătitul, care se va organiza în bucătării comune, înființate separat în fiecare grup de case.

III.2. Micul-dejun se va repartiza la ora 7, prânzul la ora 12, iar cina la ora 18. Mâncarea va fi colectată de o persoană desemnată din fiecare cameră, cu schimbul. Desemnarea acestora reprezintă sarcina comandantului de cameră [...]. Repartizarea pâinii se va face la ora cinei.

X.1. Bărbații îi vor saluta, cu respect, descoperindu-și capul, pe ofițerii maghiari sau germani din ghetou, precum și pe comandanții lor superiori de cantonament. În fața lor, cu capul descoperit, vor lua poziția de drepți. Dacă aceștia intră într-o cameră, cel care îi va vedea primul va ordona drepți. Poziția de drepți este obligatorie și pentru femeile care se găsesc în cameră. Comandantul de cameră sau de casă se va prezenta conform uzanțelor militare și va oferi informațiile cerute.

ADOLESCENȚĂ ÎN TIMPUL HOLOCAUSTULUI

Éva Heyman

ÉVA HEYMAN

S-a născut la 13 februarie 1931. După divorțul părinților, Éva locuiește cu bunicii materni, Irén și Rezso Racz, la Oradea. Bunicul, Rezso Racz, era unul dintre farmaciștii respectați ai orașului. Bunica, Irén era fiica unui proprietar de vii din zona Aradului.

Timp de trei luni și jumătate, din februarie până în mai 1944, Éva a ținut un jurnal prin intermediul căruia avem acces la modul în care aceasta și apropiații săi au resimțit consecințele politicilor antisemite impuse de autoritățile maghiare.

Prima intrare din Jurnal este din 13 februarie 1944, ziua în care Éva a împlinit 13 ani. Citind Jurnalul, regăsim în Éva, două figuri distincte. Pe de o parte, Éva este un copil obișnuit de 13 ani. Aflăm că îi plăceau căpșunile cu frișcă, să patineze și să se plimbe cu bicicleta. Sau că era îndrăgostită de Vadas Pista, un băiat de vârsta ei. Pe de altă parte, însă, Éva trăiește cu maximă intensitate consecințele legilor antisemite, știe că evreii sunt omorâți doar pentru că sunt evrei, înțelege că este foarte posibil să moară și își exprimă în mai multe rânduri speranța că va fi lăsată să trăiască.

26 MARTIE 1944

Radîoul anunță mereu alarmă aeriană ori înjură evreii ca niciodată până acum. Acum nu-mi mai este frică nici de bombardamente, căci până și alarmerele sunt preferate jidănitului de la radio. Apoi încep să reproducă tot felul de legi antievreiești, înșirând sumedenia de lucruri pe care un evreu n-are dreptul să le facă. [...] Micul meu Jurnal, până acum m-am ferit să scriu în paginile tale gândurile mele despre Marta, dar de când au intrat nemții numai la ea mă gândesc. Și ea a fost copil, totuși, nemții au ucis-o. Dar eu nu vreau, nu vreau să măucidă! Eu vreau să devin fotoreporter iar când voi fi de 24 de ani, să mă căsătoresc cu un arian englez, dar s-ar putea să mă căsătoresc și cu Vadas Pista. [...]

Condițiile din ghetou au fost teribile, evreii aflându-se la mila jandarmilor care adesea abuzau de puterea cu care fuseseră investiți.

1 MAI 1944

Azi dimineață, Mariska a năvălit la noi și ne-a întrebat: ați văzut pancartele? Da de unde, i-am răspuns. Noi, dragă Mariska, începând de astăzi nu avem voie să umblăm pe stradă decât între 9 și 10! Deci de aceea nu ne este permis să ieșim în stradă decât între 9 și 10, pentru că ne duc în ghetou. Mariska a început să împacheteze dar bunica a continuat să calce cămășile ca și cum n-ar fi auzit despre ce este vorba. Mariska citise pancartele și acolo scria că putem duce numai un schimb de lenjerie și hainele și încălțăminte de pe noi, dar bunica continua să calce fără întrerupere.

[...] Micul meu Jurnal, începând de aici, totul se derulează de parcă într-adevăr așa visa. Am început cu toții să împachetăm, dar numai obiecte și numai atât cât a citit Ági, pe pancarte, că este admis. [...] nimeni nu scoate un cuvânt. Micul meu Jurnal! Niciodată nu mi-a fost așa de frică!

La o lună de la concentrarea în ghetou, Éva este deportată la Auschwitz împreună cu bunicii (Irén și Rezso Racz). Trenul a plecat din oraș în data de 3 iunie 1944. Au ajuns la Auschwitz trei zile mai târziu. Bunicii au fost gazați imediat ce au ajuns în lagăr. Éva a trecut de selecția inițială și a supraviețuit în Auschwitz timp de patru luni. Din cauza condițiilor de trai teribile, s-a îmbolnăvit de tifos și a fost selectată pentru gazare la mijlocul lui octombrie 1944. **Éva a murit pe 17 octombrie 1944. Avea 13 ani, 8 luni și 4 zile.**

29 MAI 1944

Micul meu Jurnal, acum într-adevăr totul se sfârșește. Au împărțit ghetoul pe sectoare și ne duc pe toți.

Aceasta este ultima intrare din jurnalul Évei. Trei zile mai târziu Éva a fost deportată. Jurnalul a rămas la Mariska (fosta bucătăreasă a familiei) și a fost publicat după război de mama Évei, Ágnes Zsolt.

30 MAI 1941

Pe cei din primul sector i-au dus ieri. După-masă toți a trebuit să fim în locurile unde dormim. Noi și așa suntem sechestrați, dar acum nici cei care posedă permise n-au voie să iasă pe poartă. Știm deja că la doi oameni se admite un rucsac. [...] S-a făcut așa o liniște că se aude și zumzăitul muștelor. Nimeni nu plânge. [...]

Micul meu Jurnal, toți spun că vom rămâne în Ungaria, că pe toți evreii din țară îi adună undeva, lângă Balaton și acolo vom munci dar eu nu cred. Trebuie să fie groaznic în vagon; și acum nici nu mai zice nimeni că ne duc, toți spun că ne deportează.

[...] Ce pot să știu eu; nu mă mai bazez pe nimic. Mă gândesc întruna la Marta și mi-e teamă că și nouă ni se va întâmpla același lucru, degeaba spun toți că pe noi nu ne duc în Polonia, ci la Balaton. Deși, eu, Micul meu Jurnal, nu vreau să mor, eu vreau să trăiesc, chiar dacă din întreg sectorul numai eu aș putea rămâne aici. Aș aștepta sfârșitul războiului într-o pivniță, sau în pod, sau în orice gaură; eu, Micul meu Jurnal, m-aș lăsa sărutată și de jandarmul acela care se uită cruciș și care ne-a luat făina, numai să nu mă ucidă, numai să mă lase să trăiesc.

Văd pe fereastră că jandarmul prietenos i-a dat voie lui Mariska să intre în casă. Nu mai pot scrie, Micul meu Jurnal, îmi curg lacrimile, fug la Mariska ...

EXERCİȚIU

1. Ce restricții aduce ghettoizarea?

2. Ce își dorește Éva să facă în viitor? Cât de diferit este de ceea ce vă doriți voi?

**JULIANA &
JANOS
SZAKADATI**

**UMANITATE
ÎN
TIMPUL
HOLOCAUSTULUI**

JULIANA & JANOS SZAKADATI

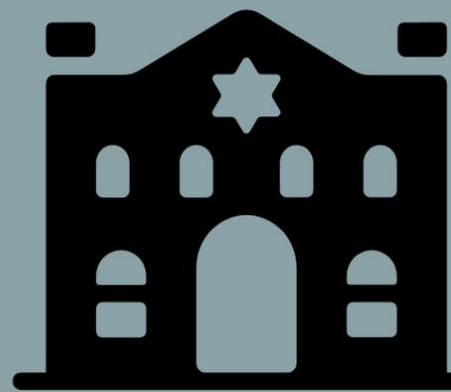
În 1944, Janos și Juliana erau proprietarii unei parfumerii din Oradea. Magazinul lor se afla lângă ghetoul din oraș.

Punându-și în pericol propria viață, cei doi au aruncat zilnic, peste gardul ghetoului, mâncare evreilor închiși aici de autoritățile maghiare.

Mai mult, din mai 1944 până la finalul războiului, Juliana și Janos au ascuns în propria casă o fetiță evreică. Aceasta a scăpat astfel de deportare și a supraviețuit războiului.

Diploma oferită de Yad Vashem împreună cu titlul „Drept între Popoare”, titlu acordat celor care au salvat evrei în timpul Holocaustului.

Institutul Național pentru Studierea
Holocaustului din România "Elie Wiesel"

Material realizat în scop educațional de:

**Institutul Național pentru Studierea Holocaustului din
România „Elie Wiesel”**

www.inshr-ew.ro

E-mail: office@inshr-ew.ro

Tel: 021.318.09.39

